

ΕΝ ΑΡΧΗ ΗΝ Ο ΛΟΓΟΣ

Γιάννης Ρίτσος 100 χρόνια από τη γέννησή του

ΣΥΡΙΑΝΝΗ ΑΓΓΕΛΙΚΗ
Εκπαιδευτικός

Ποιητής «εξ ανάγκης». Υποψήφιος για το βραβείο Νομπελ 1968 προταθείς από 75 Γάλλους ακαδημαϊκούς, συγγραφείς και νομπελίστες. Θεωρείται από τους πολυγραφώτερους ποιητές του αιώνα (περισσότερα από 100 βιβλία) αλλά με τις περισσότερες φυλακίσεις και εκτοπίσεις. Γεννήθηκε *Ξημερώματα Πρωτομαγιάς του 1909* και πέθανε το 1990 προδομένος από το όραμά του.

Παραμερίζουμε ποιητή να περάσεις
Κ. Παλαμάς

Γνωστά και άγνωστα έργα του Γ. Ρίτσου

Τὸ κυκλάμινο

Μικρὸ πουλί τριανταφυλλί, δεμένο με κλωστήτσα,
με τὰ σγουρὰ φτεράκια του στὸν ἥλιο πεταρίζει.
Κι ἂν τὸ τηράξεις μιὰ φορά, θὰ σοῦ χαμογελάσει
κι ἂν τὸ τηράξεις δυὸ καὶ τρεῖς, θ' ἀρχίσεις τὸ τραγούδι. [...]

Ειρήνη (απόσπασμα)

Ὁ πατέρας πὺ γυρνάει τ' ἀπόβραδο μ' ἕνα φαρδὺ χαμόγελο στὰ μάτια
μ' ἕνα ζεμπίλι στὰ χέρια του γεμάτο φρούτα
κ' οἱ σταγόνες τοῦ ἰδρώτα στὸ μέτωπό του
εἶναι ὅπως οἱ σταγόνες τοῦ σταμινοῦ πὺ παγώνει τὸ νερὸ στὸ παράθυρο,
εἶναι ἡ εἰρήνη.
Ὅταν οἱ οὐλὲς ἀπ' τὶς λαβωματιῆς κλείνουν στὸ πρόσωπο τοῦ κόσμου
καὶ μες στοὺς λάκκους ποῦσκαψαν οἱ ὀβίδες φυτεύουμε δέντρα.

Ρωμιοσύνη

Ὅταν σφίγγουν τὸ χέρι, ὁ ἥλιος εἶναι βέβαιος γιὰ τὸν κόσμο
ὅταν χαμογελᾶνε, ἕνα μικρὸ χελιδόνι φεύγει μες ἀπ' τ' ἄγρια γένειά τους
ὅταν κοιμοῦνται, δώδεκα ἄστρα πέφτουν ἀπ' τὶς ἄδειες τσέπες τους
ὅταν σκοτώνονται, ἡ ζωὴ τραβάει τὴν ἀνηφόρα με σημαῖες καὶ με ταμποῦρα. [...]

Μετά

Μάρτυρες γιὰ τὰ λάθη σου δὲν εἶχες. Μόνος μάρτυρας
ὁ ἴδιος ἐσύ. Τὰ τακτοποίησες, τὰ μονόγραψες, τὰ σφράγισες
σὲ λευκοὺς πάντοτε φακέλους σὰ νὰ ἐτοιμαζες
τὴ δίκαιη διαθήκη σου. Ὑστερα
τὰ τοποθέτησες προσεχτικὰ στὰ ράφια. Τώρα, γαλήνιος,
(ἴσως καὶ κάπως φοβισμένος) οὔτε βιάζεσαι
οὔτε καθυστερεῖς, γνωρίζοντας ὅτι, μετὰ τὸ θάνατό σου,
θ' ἀνακαλύψουμε πόσον ὠραῖος ἦσουν,
πόσο πολὺ πιὸ ὠραῖος πέρα ἀπ' τὶς ἀρετές σου.

Ἀθήνα, 16.1.1988

Γιάννης Ρίτσος, «Του απείρου εραστής»

«...Κι όμως σαν μια καινούρια ζωή αρχίζει να κυκλοφορεί μέσα σε αυτές τις αόρατες φλέβες του άδειου σπιτιού. Κι οι νεκροί που έφυγαν: η μάνα μου, ο πατέρας μου, ο μεγάλος αδερφός μου, η μεγάλη αδερφή μου, όλοι σαν να είναι ολόγυρα. Όλοι παρόντες, όλοι οι δικοί μου. Κι αναρωτιέμαι: άραγε, είναι, αλήθεια; Είναι μια πραγματική ιστορία; Υπάρχει η δυνατότητα μέσω της τέχνης, να ξαναγυρίσουν πίσω στη ζωή, άνθρωποι, σπία, τοπία, θάλασσες, τραγούδια, αιώνες; Ναι μια μυστική βεβαιότητα το επικυρώνει. Δεν ξέρω πώς: ίσως είναι η ίδια η λειτουργία της φύσης μαζί με τη λειτουργία του πνεύματος, και πάνω απ' όλα η σύνθεση των αισθήσεων και των γνώσεων που μας δημιουργεί μια νέα πραγματικότητα, μια πραγματικότητα διαρκείας, αθανασίας, αιωνιότητας. Κάποτε αναρωτιέμαι, είναι πραγματικότητα; Ή μήπως αυτή ακριβώς είναι η αληθινή πραγματικότητα, που τη ζήσαμε όχι μονάχα μέσα στη ζωή, αλλά, και μέσα στα όνειρα, μέσα στη φαντασία και μέσα στην πράξη της τέχνης, και με την πράξη αυτή ακριβώς της τέχνης, η πραγματικότητα αυτή, έγινε μια πραγματική πρώτη και μοναδική πραγματικότητα; Έτσι λοιπόν, αγαπημένο μου παλιό σπίτι, είσαι αναστημένο, ξαναζωντανεμένο μέσα στην ποίηση, κι όλοι οι απόντες, είναι, πάντοτε παρόντες, κι ολόκληρο τούτο το τοπίο που πολλές φορές χτυπήθηκε, πολιορκήθηκε, γκρεμίστηκε, τσακίστηκε, πάλι ολοζώντανο, ολοδύναμο, στέκει ξανά, μέσα στην τέχνη μου, σαν ένα ορόσημο αυτής της καθολικής πραγματικότητας. Ακούω ξανά το μακρινό τραγούδι της θάλασσας: αυτό δε σταμάτησε ποτέ. Η αιώνια κίνηση, η αιώνια τέχνη, η αιώνια μουσική. Όλα αυτά ακίνητα, ακίνητα για πάντα, μέσα στον νόμο της αιώνιας κίνησης.»

Η αξία του έργου του

Το συγγραφικό και ιδιαίτερα το ποιητικό έργο του Ρίτσου είναι τεράστιο σε έκταση.

Θεωρείται ένας από τους πολυγραφότερους ποιητές του 20ου αιώνα (πάνω από 100 ποιητικά βιβλία, 4 θεατρικά, πεζά, δοκίμια, μεταφράσεις). Από νωρίς εκφράζει νέους προσανατολισμούς στην ποίηση παρόλο που χρησιμοποιεί καθιερωμένα ποιητικά σχήματα. Στη συνέχεια όμως επέρχεται η «λυρική έκρηξη», ένας, δηλαδή, μοντέρνος λυρισμός, σε ελεύθερο στίχο, όπου η μουσική ροή και τα ενσωματωμένα στοιχεία του υπερρεαλισμού ακολουθούν το αίσθημα και το στοχασμό. Ακολουθεί μια μετα-υπερρεαλιστική, εξπρεσιονιστική γραφή, η οποία αποτελεί ένα αμάλγαμα λόγιας και λαϊκής γλώσσας.

Σκοπός του ήταν να δώσει στην τέχνη νέο ρυθμό και μια άλλη απο-

στολή. Αναφέρθηκε στη σύγχρονη ζωή. Ταυτόχρονα όμως αποδέχτηκε τις ήδη υπάρχουσες αξίες, τις αναπαράστησε, τις τροποποίησε και στη συνέχεια δημιούργησε νέες.

Ο Ρίτσος ενσωματώθηκε με το εργατικό στοιχείο, αλλά και με όλες τις λαϊκές παραδόσεις. Πάνω από όλα όμως, έγινε ο ίδιος μάρτυρας της δικής του εποχής, αφού βίωσε και περιέγραψε τις περιπέτειες της Ελλάδας από το 1940 και μετά.

Ο ποιητικός του λόγος χρησιμοποιήθηκε ενάντια στην αδικία, τη βία και τον καταναγκασμό. Διαλέγει το δύσκολο δρόμο της αλήθειας σε περιόδους που του στέρησαν και την ίδια του την ελευθερία.

Ο ίδιος ο Κωστής Παλαμάς αναγνώρισε το εύρος της ποίησης του Ρίτσου, αφού τον χαιρέτησε λέγοντάς του «Παραμερίζουμε ποιητή για να περάσεις».

► Βιογραφία

Ο Γιάννης Ρίτσος είναι ένας από τους κορυφαίους Έλληνες ποιητές. Γεννήθηκε στη Μονεμβάσια το 1909 και πέθανε στην Αθήνα το 1990. Πάνω από εκατό ποιητικές συλλογές και συνθέσεις, εννέα πεζογραφήματα (μυθιστορήματα τα ονομάζει), τέσσερα θεατρικά, όπως και μελέτες για ομοτέχνους συγκροτούν το κύριο σώμα του έργου του. Πολυάριθμες μεταφράσεις, χρονογραφήματα και άλλα δημοσιεύματα συμπληρώνουν την εικόνα του δημιουργού.

Ο πατέρας του ήταν κτηματίας, αλλά έχασε την περιουσία του και πολύ νωρίς ο ποιητής δυστύχησε οικονομικά. Γρήγορα το ενδιαφέρον του στράφηκε στην ποίηση και στα μεγάλα κοινωνικοπολιτικά προβλήματα της εποχής του. Οι δημοκρατικές και φιλελεύθερες ιδέες του στάθηκαν αφορμή για περιπέτειες. Φυλακίστηκε, εξορίστηκε και εκτοπίστηκε πολλές φορές.

Το 1921 άρχισε να συνεργάζεται με τη «Διάπλαση των Παίδων». Πολλά από τα νεανικά του ποιήματα δημοσιεύτηκαν στο φιλολογικό παράρτημα της «Μεγάλης Ελληνικής εγκυκλοπαίδειας» του Πυρσού.

Το 1934 εκδόθηκε η πρώτη ποιητική συλλογή του με τίτλο «Τρακτέρ», ενώ άρχισε και τη συνεργασία του με το «ΡΙζοσπάστη», με τα «Γράμματα για το Μέτωπο». Το 1935 κυκλοφορούν οι «Πυραμίδες», το 1936 ο «Έπιτάφιος» και το 1937 «Το τραγούδι της αδελφής μου». Έλαβε ενεργό μέρος στην Εθνική Αντίσταση, ενώ κατά το χρονικό διάστημα 1948-1952 εξορίστηκε σε διάφορα νησιά. Το 1956 τιμήθηκε με το Α΄ Κρατικό Βραβείο Ποίησης για τη «Σονάτα του Σελινόφωτος».

Το 1968 προτάθηκε για το βραβείο Νόμπελ από 75 Γάλλους ακαδημαϊκούς, συγγραφείς και νομπελίστες, το 1975 αναγορεύτηκε επίτιμος διδάκτορας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και το 1987 του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Διακρίθηκε όμως και με πολλά ξένα βραβεία. «Μέγα διεθνές βραβείο ποίησης» (Βέλγιο, 1972), διεθνές βραβείο «Γεώργκι Δημητρώφ» (Βουλγαρία, 1975), μέγα βραβείο ποίησης «Αλφρέ ντε Βινύ» (Γαλλία, 1975), διεθνές βραβείο «Αίτνα-Ταορμίνια» (Ιταλία, 1976), «βραβείο Λένιν για την ειρήνη» (ΕΣΣΔ, 1977), διεθνές βραβείο «Μποντέλο» (1978).

Ακόμη και μία απλή καταγραφή του τεραστίου σε όγκο έργου του θα απαιτούσε πολλές σελίδες. Ας αρκεστούμε σε μια συνοπτική παρακολούθηση της ποιητικής πορείας.

1934-36

Μέσα από τον παραδοσιακό στίχο, στις παράλληλες συλλογές Τρακτέρ (1930-1934), Πυραμίδες (1930-35), εκφράζει τους νέους προσανατολισμούς του επιχειρώντας μία ρήξη, που αποδεικνύεται όμως αρκετά επώδυνη.

Το Μάιο του 1936, η αιματηρή καταστολή της διαδήλωσης των απεργών καπνεργατών στη Θεσσαλονίκη του εμπνέει τον Έπιτάφιο, αυτό το μοιρολόι της μάνας μπροστά στο σώμα του σκοτωμένου γιού της, που μετατρέπεται σε κοινωνική διαμαρτυρία και εξέγερση. Ο Έπιτάφιος παραδόθηκε στην πυρά από τους δικτάτορες της 4ης Αυγούστου.

Το 1937, συγκλονισμένος από την ψυχική ασθένεια της αδερφής του Λούλας, που οδηγείται στο Δαφνί, γράφει «Το τραγούδι της αδελφής μου». Στο ίδιο ίδρυμα βρίσκεται ο πατέρας από το 1932. Είναι το ποίημα αυτό που θα του χαρίσει το «χρίσμα» του γέρου Παλαμά: «Παραμερίζουμε, ποιητή, για να περάσεις».

1944-53

Σ' όλη τη διάρκεια της κατοχής ο ποιητής είναι καθηλωμένος στο κρεβάτι από μία σοβαρή υποτροπή της αρρώστιας. Συμμετέχει στο καλλιτεχνικό τμήμα του ΕΑΜ. Πολλά από τα γραπτά του, μεταξύ των οποίων κι ένα μυθιστόρημα, καταστράφηκαν στα Δεκεμβριανά. Στον εμφύλιο, εξορίζεται στη Λήμνο (1948), στη Μακρόνησο (1949), στον Αη Στράτη (1950). Απελευθερώνεται το 1952.

Από την Τελευταία Π.Α. εκατονταετία (1942), που γράφεται παράλληλα με τη Δοκιμασία, αρχίζει μία καινούρια περίοδος, η οποία καλύπτει αυτά τα δύσκολα χρόνια. Σχεδόν αποκλειστικά ποιήματα του αγώνα και της εξορίας που, αν και διαφέρουν μορφικά μεταξύ τους, τα συνδέει η θεματική συνάφεια και η μεταφορά της νωπής ιστορικής εμπειρίας.

1954-67

Το 1954 ο Ρίτσος παντρεύεται με τη γιατρό Φαλίτσα Γεωργιάδη. Τα χρόνια που ακολουθούν είναι μία ανάπαυλα ειρήνης και γαλήνης στο σπιτικό περιβάλλον. Η γέννηση της κόρης του Έρης του χαρίζει το Πρωινό άστρο (1955). Η εποχή αυτή θα φέρει μία καινούργια καρποφορία. Είναι η περίοδος των υψηλών συλλήψεων που εγκαινιάζεται με την κλασική στην οικονομία της και την υποβλητική της γοητεία Σονάτα του σελινόφωτος (1956, Α' Κρατικό Βραβείο Ποίησης).

1967-72

Αμέσως μετά το πραξικόπημα του 1967, ο Ρίτσος οδηγείται πάλι στις εξορίες: Γιάρος, Λέρος και στη συνέχεια, τίθεται σε κατ' οίκον περιορισμό στη Σάμο, ως το τέλος του '70. Κι όμως η ζοφερή επταετία ήταν η πιο παραγωγική του περίοδος. Το πλήθος των βραβείων και των τιμητικών διακρίσεων στο εξωτερικό εξάλλου, όπως και οι μεταφράσεις σε διάφορες γλώσσες, μαρτυρούν τη διεθνή απήχηση του έργου του που θα αυξάνεται ολοένα.

Ο Γιάννης Ρίτσος πέθανε στις 11 Νοεμβρίου 1990, αφήνοντας 50 ανέκδοτες συλλογές ποιημάτων. Συμφιλίωσε τους αγώνες για τα καίρια προβλήματα της εποχής μας με την εσωτερική βίωση των πραγμάτων και την αναζήτηση του νοήματος της ύπαρξης.

Οι συλλογές που εκδόθηκαν αμέσως μετά το θάνατό του με τον τίτλο Αργά, πολύ αργά μέσα στη νύχτα είναι η ύστατη χειρονομία του. Προδομένος από το όραμά του, κοιτάζει κατάματα το θάνατο μεταγγίζοντας και τις τελευταίες στιγμές του στο λόγο. «Γεύση βαθιά του τέλους προηγείται του ποιήματος. Αρχή».